

บทบาทครูในศตวรรษที่ 21 ในฐานะบุพการีของศิษย์*

TEACHERS' ROLES IN THE 21ST CENTURY AS THE PARENTS OF A DISCIPLES

พระมหาอภิพงศ์ ภูริพัฒโน (คำหงษา)

Phramaha Ahipong Phuriwuttano (Khamhongsa)

พระมหาโยธิน มหาวีโร (มาศสุข)

Phramaha Yothin Mahavero (Massuk)

พระครูสมุห์หัตถพร คำเพชรดี

Phrakhusamu Hattaporn Kumphetdee

เชมจิรา คำหงษา

Khemjira Khamhongsa

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: ahipong.kha@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

ในศตวรรษที่ 21 ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดสภาวะการแข่งขันสูงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาและส่งเสริมสมรรถนะของประชากรในประเทศของตนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ โดยมีเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากร คือ การศึกษา กลไกในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน คือ ครู เป็นกำลังหลักที่สำคัญในการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ และก้าวทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ครูในศตวรรษที่ 21 จากการเป็นผู้บอกความรู้ ผู้สั่งสอน เป็นผู้จัดการเรียนรู้และออกแบบการเรียนรู้ เป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิดและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างชาญฉลาดพอกับสิ่งที่จะเกิดในอนาคต ครูผู้เติมเต็มด้วยจิตวิญญาณความเป็นครูที่มุ่งมั่นจะพัฒนาลูกศิษย์ให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และครูในฐานะที่เป็นบุพการีของศิษย์ ที่ทำหน้าที่ไม่ต่างจากบิดามารดาอบรมสั่งสอน ปกป้องห้ามปรามลูกศิษย์ให้ห่างไกลสิ่งชั่วร้าย จึงมีคำเปรียบไว้ต่าง ๆ เช่น เป็นผู้นำจิตวิญญาณ เป็นประทีปส่องทาง เป็นแม่พิมพ์ เป็นปูชนียบุคคล หรือตลอดถึงว่าเป็นเรือจ้าง เป็นต้น เพื่อให้ลูกศิษย์ไปสู่ความสำเร็จเหมือนบรมครูของโลก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนทั้งเทวดาและมนุษย์

* Received 20 May 2022; Revised 4 September 2022; Accepted 13 September 2022

เพื่อให้พ้นจากอบาย หรือชี้แนวทางแห่งบรมสุข คือ พระนิพพาน เพราะฉะนั้นครูจึงมีความสำคัญต่อศิษย์เป็นอย่างมาก

คำสำคัญ: บทบาทครู, บุพการีของศิษย์, ศตวรรษที่ 21

ABSTRACT

In the 21st century, the advancement of science and information technology is causing high economic and social competition. Therefore, it is necessary to accelerate the development and promotion of the people's capacity in their countries to be quality human resources. An essential tool for improving the quality of the population is education. The mechanism for improving the quality of learners is the teachers, which are the leading force in developing quality learners and helping them keep up with the ever-changing world. Teachers in the 21st century have changed from being knowledge tellers, educators, learning managers, and learning designers to teachers that aim to teach learners to think and be able to deal with changes wisely as happening in the future. A teacher who is filled with the spirit of a teacher will determine to develop his students to be good citizens of the nation. Teachers, as the parents of the disciples, will perform the same duties as parents, educate, teach, prevent, and forbid students to stay away from evil things. Therefore, various comparisons are created for teachers, such as being a spiritual leader, a beacon to light the way, a mold, a matriarch, or even a hired boat. Teachers lead the students to success like the great teacher of the world, the Lord Buddha, who taught both gods and humans to escape from evils or point out the path of happiness, Nirvana. Thus, teachers are essential to students.

Keywords: Teachers' roles, Parents of a student, The 21st century.

บทนำ

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้านซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องเผชิญกับสถานะการแข่งขันสูงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาและส่งเสริมสมรรถนะของประชากรในประเทศของตนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ โดยมีเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากร นอกเหนือจากบิดามารดา ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณอันสูงสุดก็คือ “ครู” ซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่และมีพระคุณคล้ายบิดามารดา มีหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอน

สรรพวิทยาความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์รวมทั้งให้ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อศิษย์ทุกคน เพราะฉะนั้นจึงสมควรยกย่องและนับได้ว่าครูนั้นเป็นบุคคลผู้เสียสละที่ไม่แตกต่างจากบุพการี ซึ่งบรรดาศิษย์ควรถือว่าเป็นปูชนียบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมาก ในการให้การศึกษาเรียนรู้ และประสบการณ์ ทั้งในด้านวิชาการ การดูแลเอาใจใส่ ตลอดเป็นผู้มีความเสียสละสั่งสอนอบรมให้เด็กได้พบกับความเจริญรุ่งเรือง รวมทั้งนำพาสังคมประเทศชาติ

ดังนั้นคำว่า **“ครูในฐานะบุพการีของศิษย์”** ที่กล่าวอย่างนี้อาจจะไม่ใช่คำที่เกินจริง เพราะมีครูหน้าที่อบรมสั่งสอนในทางที่ถูกที่ควร ป้องกันห้ามปรามลูกศิษย์ให้ห่างไกลสิ่งที่ชั่วครูทำหน้าที่ไม่ต่างจากบิดามารดา มอบวิชาความรู้ให้โดยไม่ปิดบัง อีกทั้งจัดอยู่ในฐานะบุคคลหาได้ยาก ครูจึงมีค่าเปรียบไ้ต่าง ๆ เช่น ครูเป็นผู้นำจิตวิญญาณ ครูช่วยยกระดับจิตใจ ผู้เป็นประทีปส่องทาง ครูชี้ทางที่ถูกต้องให้ เป็นแม่พิมพ์ ครู คือ แบบอย่างที่ดีน่าเคารพ เป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลที่ควรยกย่องบูชา หรือตลอดถึงว่าเป็นเรื่องจำเป็น สั่งสอนศิษย์และนำศิษย์ไปสู่ฝั่งแห่งความสำเร็จ ถึงจะมีคนเปรียบครูอย่างไรก็ตาม บทบาทของครู คือ สั่งสอนแนะนำหรือป้องกัน เพื่อให้ลูกศิษย์ไปสู่ความสำเร็จ เหมือนบรมครูของโลก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนทั้งเทวดาและมนุษย์เพื่อให้พ้นจากอบาย หรือชี้แนวทางแห่งบรมสุข คือพระนิพพาน เพราะฉะนั้นสังคมปัจจุบันครูมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการจัดการศึกษาแก่ลูกศิษย์เพื่อให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงชีวิตในสังคมแข่งขันทุก ๆ ด้าน ครูอยู่ในฐานะผู้ให้มากกว่าที่จะเป็นผู้รับมาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาจากสุตตันตปิฎกอังคตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า “ทพมานโน ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก” หมายความว่า สิ่งที่ครูต้องให้แก่ศิษย์นอกจากความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ศิษย์แล้ว ต้องให้ภูมิคุ้มกันแก่ศิษย์ด้วย คือ คุณธรรม การที่จะถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียวโดยไม่ปลูกฝังคุณธรรมให้ก็เหมือนกับการให้ดาบที่ไร้ฝักดาบ อาจนำความรู้ที่ได้มาไปประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรมก็ได้ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเนื่องในวันการศึกษาสัมพันธ์ ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 15 มีนาคม 2512 ว่า “ผู้ที่เป็นครูอาจารย์นั้น ใ้ว่าจะมีแต่ความรู้ในทางวิชาการและในทางการสอนเท่านั้นก็หาไม่ จะต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรม จรรยาและวัฒนธรรม รวมทั้งให้มีความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ด้วย” เป้าหมายที่สำคัญที่ครูผู้มืบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาลูกศิษย์ให้เป็นคนมีคุณภาพ คือเป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ ในวิชาชีพจนสามารถ เลี้ยงตนเองและครอบครัว และต้องมีคุณธรรม เป็นคนดี คิดดี ประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นในสังคม มีเมตตา กรุณาตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม มองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม เป็นต้น ครูจึงสมควรที่ได้ได้รับยกย่องว่า ครู คือ บุพการีของศิษย์

ความหมายคำว่าครูในฐานะบุพการีของศิษย์

ครู บุคคลที่มีหน้าที่ หรือมีอาชีพในการสอนนักเรียน เกี่ยวกับวิชาความรู้ หลักการคิด การอ่าน รวมถึงการปฏิบัติและแนวทางในการทำงาน โดยวิธีในการสอนจะแตกต่างกันออกไป โดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ ความสามารถ และเป้าหมายของนักเรียนแต่ละคน ดังนั้น จึงมีผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า ครู ดังต่อไปนี้

กัลยาณี พรมทอง ความหมาย ครู คือ ผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ด้วยเหตุนี้ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่คอยประสิทธิ์ประสาท วิชาความรู้ อบรมสั่งสอน สร้างสรรค์ พัฒนาภูมิปัญญา และเป็นปูชนียบุคคล ควรที่จะได้รับการน้อมเคารพจากศิษย์ทั้งปวง (กัลยาณี พรมทอง, 2563)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า ครู ว่า เป็นผู้มีหน้าที่หรือได้รับมอบหมายให้อบรมสั่งสอนศิษย์ และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ นอกจากนี้ คำว่าครู ยังหมายถึงบุคคลที่แนะนำถ่ายทอดทักษะ หรือแบ่งปันวิธีปฏิบัติให้ ตลอดจนจนการให้แนวทางในการทำงานด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการสร้างอาชีพให้กับตนเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า คำว่า “ครู” เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ แล้วก็นำให้เกิดทางวิญญาณไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ มิได้หมายถึงเรื่องวัตถุ (พุทธทาสภิกขุ, 2527)

เปลื้อง ณ นคร ได้ให้ความหมาย ครู ไว้ว่า ผู้มีความหนักแน่น ผู้ควรแก่การเคารพของศิษย์ ผู้สั่งสอน (เปลื้อง ณ นคร, 2564)

รังสรรค์ แสงสุข ได้ให้ความเห็น ครู ไว้ว่า

ครู คือ ผู้ที่ให้ความรู้ไม่จำกัดทุกที่ทุกเมื่อ ครูต้องเต็มไปด้วยความรู้ และรู้จัก ขวนขวายหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ สะสมความดี มีบารมีมาก และครูที่ดีจะต้องไม่ปิดบัง ความรู้ ควรมีจิตและวิญญาณของความเป็นครู

ครู คือ ผู้เติมเต็ม การที่ครูจะเป็นผู้เติมเต็มได้ ครูควรจะเป็นผู้แสวงหาความรู้ ต้อง วิเคราะห์ วิจัย วิจาร์ณ และมาบูรณาการความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

ครู คือ ผู้ที่มีเมตตา จะต้องสอนเต็มที่โดยไม่มีการชี้แจงหรือปิดบังไม่ให้ความรู้ เต็มที่ ครูต้องไม่ลำเอียง ไม่เบียดเบียนศิษย์ (รังสรรค์ แสงสุข, 2550)

ดังที่นักวิชาการให้ความหมาย 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ครูเป็นผู้ที่ถ่ายทอดสรรพวิทยาความรู้ไม่จำกัดแก่ศิษย์อย่างไม่มีปิดบัง ทุกที่ทุกเมื่อ ครูต้องเต็มไปด้วยความรู้ทั้งทางวิชาการและทางวิชาการใช้ชีวิต และรู้จัก ขวนขวายหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันสมัยสะสมความรู้อยู่เสมอ และครูที่ดีจะต้องไม่ปิดบังความรู้ ควรมีจิตและวิญญาณของความเป็นครู ประการที่สอง ครูเป็นผู้เติมเต็ม การที่ครูจะเป็นผู้เติมเต็มความรู้ที่ศิษย์ไม่เข้าใจหรือสงสัย ให้มีความกระจ่างแจ้ง ชัดเจน ประดุจจูงมือไปดู เพื่อให้นักเรียนได้เติมเต็มความรู้ ครูควรจะเป็นผู้

แสวงหาความรู้ ต้อง วิเคราะห์ วิจัย วิจรณ์ และมาบูรณาการความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนในเรื่องนั้นๆ เพื่อนำไปถ่ายทอดแก่ศิษย์ และประการที่สาม ครูเป็นผู้ที่มีเมตตาและหนักแน่น จะต้องถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้อย่างเต็มที่โดยไม่มีการขี้เกียจหรือปิดบังไม่ให้ความรู้ และครูต้องไม่ลำเอียง ไม่เบียดเบียนศิษย์ มีความเป็นกลาง รักศิษย์เท่าเทียมกันปราศจากอคติ

ดังนั้นคำว่า ครู (คะ-รุ) ที่แปลว่า “หนัก” อันหมายถึงภาระหน้าที่หนักหนาสาหัส ไม่น้อยต้องมีความรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนว่าลูกศิษย์คน ๆ หนึ่งจะเติบโตเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ อ่านออก เขียนได้ คิดเป็น และเป็นคนดีของสังคม ครูเป็นบุคคลผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมบ่มนิสัยศิษย์ให้เป็นคนดี โดยการสั่งสอนให้รู้จักการแยกแยะ ความดีความชั่ว และรู้จักการดำรงชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องมีคุณธรรม อีกความหมาย ครู คือ ผู้สั่งสอนศิษย์ หรือ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ผู้เป็นครูนั้นจะต้องทุ่มเทแรงกายและแรงใจมากเพื่อจะถ่ายทอดความรู้สรรพวิชาการต่าง ๆ แก่ศิษย์ คงไม่น้อยไปกว่าพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดซึ่งเปรียบเสมือนครูคนแรกของลูก ๆ ทุกคนแล้ว การที่เราจะดำรงชีพต่อไปได้ในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง มี ครูที่จะประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ เพื่อปูพื้นฐานไปสู่หนทางทำมาหากิน ในภายภาคหน้าด้วย ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่เราทุกคนควรจะได้แสดงความกตัญญูตเวทิตาต่อท่านในฐานะบุพการีอีกท่านหนึ่งนอกจากพ่อแม่และยังตั้งอยู่ในทิศเบื้องขวาในทิศ 6

คำที่มีความหมายคล้ายกับ ครู

ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่การสอนไม่ว่าจะมีคุณวุฒิระดับใด ทำการสอนในระดับไหนจะนิยมเรียกว่าครูว่า อาจารย์ และบางครั้งก็นำมาใช้เรียกพร้อมกันว่า ครูบาอาจารย์ จนบางครั้งดูเหมือนว่า จะมีความหมายเป็นคำคำเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว รากศัพท์เดิมของคำว่า อาจารย์ไม่เหมือนกับคำว่าครู และเมื่อพิจารณาถึงความหมายดั้งเดิมแล้วยังไม่เหมือนกัน เพราะคำว่าครู เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาน แล้วก็นำให้เกิดทางวิญญานไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นคำที่สูงมาก เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ และยังมีคำศัพท์อื่นที่มีความหมายคล้ายกับคำว่าครู ดังต่อไปนี้

สมัยโบราณอาจารย์ที่มีความสามารถ ความรู้ และชื่อเสียงโด่งดัง ผู้คนที่มีอันจะกินจะส่งบุตรหลานของตนไปสู่สำนัก เพื่อให้เรียนสรรพวิชาที่เป็นอาชีวะ หรือวิชาชั้นสูงในสาขาวิชาต่าง ๆ แล้วกลับไปรับใช้บ้านเมือง จึงเรียกอาจารย์เหล่านั้นว่า **ทิตาปาโมกข์** ผู้ใส่ใจประโยชน์ของศิษย์ หรือ ผู้เข้าไปเพ่งโทษน้อยใหญ่ ซึ่งหมายถึงคอยดูแลความถูกต้องของเหล่าศิษย์เพื่อแนะนำสั่งสอนเหล่าสัทธิวิหาริกให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมคุณงามความดี จึงเรียกอาจารย์เหล่านั้นว่า **อุปัชฌาย์** แต่ในปัจจุบันนี้ คำว่า อุปัชฌาย์มักหมายถึง พระเถระผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าของภิกษุในพระพุทธศาสนา ส่วน **บูรพาจารย์** หรือ **บูรพาจารย์** คือ อาจารย์เบื้องต้นมี 2 ประเภท คือ 1) บิดา มารดา ซึ่ง ถือว่าเป็นครูคนแรกของบุตร ธิดา ที่คอยพร่ำสอนให้ตั้งอยู่

ในศีล มีความกตัญญูกตเวที ป้องปกให้ห่างไกลสิ่งที่ชั่ว และ 2) อาจารย์เก่า คือ อาจารย์ที่อบรมสั่งสอนวิชาการมาก่อน เป็นอาจารย์รุ่นแรก ๆ จัดว่าเป็นบูรพาจารย์ของศิษย์ และอาจารย์ต่อ ๆ มา ซึ่งได้แก่ครูอาจารย์ทั่ว ๆ ไป และท้ายสุด คือ **ปรมาจารย์** ซึ่งมาจากราชศัพท์ว่า ปรม (ปะ-ระ-มะ) ที่มีความหมายว่า เครื่องผูกผู้อื่นไว้ด้วยความดีหรือผู้ขัดเกลาผู้อื่นให้หมดจด อาจจะให้ความหมายอีกอย่างว่า สูงสุด, พิเศษสุด, เป็นเลิศ, ดีที่สุด เมื่อนำมารวมเข้ากับคำว่า อาจารย์ (อาจารย์) ที่หมายถึง ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ ผู้ประพฤติเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่ศิษย์ ผู้ยังศิษย์ให้ศึกษามาแต่ต้นผู้สอนศิษย์พึงประพฤติ คือปรนนิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ ผู้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ศิษย์อย่างยิ่ง คือ อาจารย์ผู้เป็นเอกหรือยอดเยี่ยมในทางวิชาใดวิชาหนึ่ง (พุทธทาสภิกขุ, 2527)

จากคำที่มีความหมายคล้ายคำว่า ครู (ครู) ดังกล่าวข้างต้น เมื่อสรุปรวม ก็คือ ผู้ที่ทำการอบรมสั่งสอนแนะนำ ให้การศึกษาเรื่องอาจารย์ คือ ความประพฤติที่ดีงาม จรรยา มารยาท ตลอดจนดูแลเรื่องสารทุกข์ และความเป็นอยู่ มีหน้าที่เหมือนพี่เลี้ยง และแต่ละคำมีความหมายมุ่งเน้นไปในทางการฝึกฝนอบรมศิษย์ให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี มีศีลธรรม เว้นห่างไกลจากความชั่วทั้งสิ้น เช่น ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดมิใช่เป็นคำว่า “ครู” แต่อยู่ที่การทำหน้าที่ของตนให้ สมบูรณ์ที่สุด ผู้อบรมสั่งสอนให้รู้ตัวชั่ว ให้ตั้งอยู่บนคุณงามความดีทั้งสิ้น

จิตวิญญาณความเป็นครู

ครูเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญอย่างมากในการอบรมให้ความรู้แก่ศิษย์ และครูเป็นกลไกหลักในพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้แก่ประเทศชาติ คุณลักษณะความเป็นครูที่สะท้อนการเป็นผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี เป็นคนมีคุณธรรม เป็นคนเก่ง และมีความสุข ไม่เรียนรู้ตลอดชีวิตครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูมักจะมีความเป็นมิตร ดูแลเอาใจใส่ เข้าใจ และยอมรับและอดทนต่อนักเรียนของตน เพราะฉะนั้นคำว่า จิตวิญญาณจึงมีความหมายแตกต่างจาก คำว่าอุดมการณ์ เพราะอุดมการณ์หมายถึงหลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ อุดมการณ์จึงเป็นระบบแห่งความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่สมาชิกของสังคมนั้น ๆ ยึดถือร่วมกัน มีผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายจิตวิญญาณ ดังต่อไปนี้

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของจิตวิญญาณว่า “จิตวิญญาณ หรือจิตสูงนั้นหมายถึง ความดี การลดความเห็นแก่ตัวการเข้าถึงสิ่งสูงสุด สิ่งสูงสุดทางพุทธ คือพระนิพพานหรือปัญญา หรือวิชา ศาสนาอื่นหมายถึง พระผู้เป็นเจ้า” สถานะของมิติทางจิตวิญญาณ (ประเวศ วะสี, 2545)

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้ให้ความหมายคำว่า จิตวิญญาณ ว่ามาจากคำว่า Spiritual หรือ Spirituality มีรากศัพท์มาจากคำว่า Spiritus ในภาษาละติน ที่หมายถึง ลมหายใจผสมกับ

คำว่า Enthusiasms มาจากรากศัพท์ของคำว่า Enthusiasm ที่หมายถึง พลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของชีวิต (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2549)

ดังนั้น คำว่า จิตวิญญาณ มาจากคำว่า “จิตต์” คือ ความรู้สึก ความคิด และ “วิญญาณ” คือ สภาพการรับรู้ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมเข้าด้วยกันจึงหมายถึง ความรู้สึกที่ต้องรับผิดชอบหรือความรู้สึกที่ต้องมี เป็นต้น จิตวิญญาณความเป็นครู จึงหมายถึง ความรู้สึกที่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย คือการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบัง ปกป้องศิษย์จากสิ่งที่ไม่ดี แนะนำพร่ำสอนศิษย์ให้เป็นคนดี เป็นคุณธรรมขั้นสูง ลดการความเห็นแก่ตัวมุ่งประโยชน์สูงสุด

หลักธรรมสำหรับครู

ครู คือ กัลยาณมิตรที่ดีของศิษย์ ความเป็นกัลยาณมิตรของครู ช่วยสร้างสรรค์บรรยากาศการเรียนรู้ในชั้นเรียน ครูที่ประสบผลสำเร็จในการสอน มีพื้นฐานแห่งวัตรปฏิบัติที่เป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียน เพราะชีวิตในโรงเรียน ในชั้นเรียนของเด็กเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน หากการเรียนรู้บอวลไปด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตร การเรียนมีลักษณะช่วยเหลือพึ่งพา มากกว่าการแข่งขัน ซึ่งดีชิงเด่น มีครู มีเพื่อนที่เข้าใจ รู้ใจ ไว้วางใจ ไกล่ลัด สนับสนุน คั่นเคย ย่อมรับรู้ถึงความอบอุ่น ปลอดภัย จิตใจเบิกบาน เรียนรู้ที่มีความสุขเพราะฉะนั้นครูต้องตั้งอยู่บนหลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) คือ

1. น่ารัก (ปิโย) ครูต้องเป็นคนน่ารักเมื่อเด็กเรียนด้วยรู้สึกอบอุ่นและสบายใจ เด็กกล้าที่จะเข้าไปสอบถามครูเมื่อเกิดความไม่เข้าใจในเนื้อหาที่เรียน
2. น่าเคารพ (ครู) ครูต้องมีความประพฤติเหมาะสมทำให้เกิดความอบอุ่นใจ และมั่นใจแก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัย
3. น่ายกย่อง (ภาวนีโย) ครูเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ลูกศิษย์สามารถให้ลูกศิษย์นำเอาไปเป็นแบบอย่าง และเอ่ยนามถึงอย่างภาคภูมิใจ
4. พุดมีเหตุและผล (วตฺตา จ) ครูต้องมีเทคนิคในการพูด รู้จักชี้แจงเหตุผลที่เป็นเหตุและผล แจกแจงผู้เรียนให้เข้าใจ และรู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำปรึกษาที่ดีตลอดถึงว่ากล่าวตักเตือน
5. อดทนต่อถ้อยคำพูด (วจนฺทขโม) ครูต้องอดทนต่อคำพูด การซักถาม ตลอดจนคำล่วงเกินและพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา คำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนรับฟังได้ ไม่ทำให้เบื่อหน่าย ไม่ทำให้เสียอารมณ์
6. ทำเรื่องยากให้เข้าใจง่ายได้ (คมภีรณจ กถ กตฺตา) ผู้ที่เป็นครูต้องสามารถกล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจง่าย เพื่อประโยชน์แก่ศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น
7. ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางที่เสื่อม (โน จฏฐาเน นิโยชเย) ครูต้องไม่แนะนำศิษย์ไปในทางที่ชั่ว แนะนำศิษย์ให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี มีศีลธรรม

ครู นอกจากที่ เป็นผู้สอนแล้วยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ด้วยเพราะว่า ธรรมเทศกธรรม 5 ประการ คือ องค์ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจสำหรับผู้ที่จะถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลอื่น หรือที่จะแนะนำบุคคลอื่นให้รู้ตาม ซึ่งประกอบด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

1. การสอนเนื้อหาไปตามลำดับ (อนุพุทฺธิกถ) คือ ครูต้องถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ไปตามลำดับขั้นตอน หรือแสดงเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายไปยาก จากต้นไปลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับของเนื้อหาที่จะสอน

2. ยกเหตุผลที่เข้าใจง่าย (ปริยายทสสาวิ) คือครูต้องชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น ชี้แจงให้เข้าใจชัดตามแนวเหตุผล โดยอธิบายขยายความจากง่ายไปยากเพื่อความเข้าใจแก่ศิษย์

3. มีเมตตาเป็นที่ตั้ง (อนุทยตํ ปฏิจจ) คือ ครูต้องมุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนให้มากที่สุด การถ่ายทอดความรู้ต้องตั้งอยู่ด้วยอาศัยเมตตา มีความปรารถนาดีต่อศิษย์ สอนเขาด้วยจิตเมตตา

4. ไม่เห็นแก่อาภิส (น อามิสนตโร) คือ ครูต้องสอนมิใช่เพราะมุ่งผลประโยชน์ตอบแทน หรือที่ตนจะได้ลาภอันเกิดขึ้นจากการสอน ครูต้องมีความตั้งใจถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ด้วยไม่เห็นแก่อาภิสที่เขาจะนำมาให้ หรือตอบแทน

5. ไม่เบียดคนอื่น (อตตานญจ ปรญจ อนุปหจ) คือเป็นการถ่ายทอดความรู้ไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งผลของการเรียนรู้ ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดีเสียขี้อื่น มุ่งความรู้เป็นหลัก

ดังนั้นสรุปได้ว่า หลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ และธรรมเทศกธรรม 5 เป็นสิ่งที่ครูควรมี โดยเฉพาะหลักกัลยาณมิตรเป็นหลักธรรมที่ทำให้ครูและนักเรียนลดช่องว่างทำให้เกิดความเข้าใจ ใฝ่ใจ ใ่วางใจ ใกล้ชิด สนับสนุน คั่นเคย กับนักเรียนและนักเรียนย่อมรับรู้ถึงความอบอุ่น ปลอดภัย จิตใจ เบิกบาน เรียนรู้ที่มีความสุข และธรรมเทศกธรรม 5 เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ และเมื่อจะกล่าวสรุปเพื่อจะให้เข้าใจง่ายก็คือ **สอนตามลำดับ ยกอุปมา มีจิตเมตตา ไม่สนสินจ้าง สร้างองค์ความรู้** เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักที่บุคคลที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ผู้ที่เรียนเข้าใจเนื้อหาจากง่ายไปยาก จากต้นไปลึกตามลำดับความสามารถของผู้ที่จะรับเอาความรู้ และผู้สอนควรตั้งอยู่ในคุณธรรมดั่งกว่าข้างต้นเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนหรือผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและที่สำคัญคือ ต้องเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่ไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งผลของการเรียนรู้ ไม่เป็นไปเพื่อยกตนข่มท่าน มุ่งความรู้เป็นหลัก

หลักการสำหรับศิษย์

ก่อนจะพูดถึงคุณสมบัติที่ดีของบุคคลที่จะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากอาจารย์นั้น ก่อนอื่นเราพูดถึงความหมายของคำว่า ศิษย์ (student) หรือ สัทธีวิหาริก หลายคนมองว่าเป็นผู้ที่ต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้หรือเป็นผู้อยู่ในการคุ้มครองดูแลของครูอาจารย์ จึงชื่อว่า ศิษย์ ซึ่งไม่ผิดที่หลายท่านมีความเข้าใจแบบนั้น เพราะการที่บุคคลให้ความรู้ให้วิชาชีพ หรือให้การอุปถัมภ์ เราเรียกว่า ครูอาจารย์ เพราะฉะนั้นบุคคลผู้ได้รับการถ่ายทอดความรู้จึงชื่อว่าลูกศิษย์ การที่จะเป็นศิษย์ดีนั้นต้องประกอบด้วยองค์คุณธรรม หรือ หลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ หลักธรรมที่นำไปสู่ความเจริญ 4 ประการ ซึ่งประกอบด้วย การอยู่ในถิ่นที่ดี สماعกับสัตบุรุษ ตั้งตนไว้ชอบ และความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างความดีอื่น ๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความงอกงามไปพลู่

หลักธรรมอีกข้อที่สำคัญไม่แพ้กันคือ หลัก อิทธิบาท 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อนำไปสู่ความเจริญและความสำเร็จแก่ตนเอง ซึ่งประกอบด้วย ความพอใจ ความขยัน ความตั้งใจมั่น และความดำริตรตรองนอกจากนี้สิ่งที่ผู้เรียนต้องมีประกอบด้วยปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ 2 ประการ ประการที่ 1 กัลยาณมิตร คือ ต้องรู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรีชา ชักถาม การอ่าน การค้นคว้า ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ และ ประการที่ 2 โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดถุวิธี รู้จักคิด หรือคิดเป็น คือ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา สืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย จนเข้าถึงความจริง และแก้ปัญหาหรือทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ หรือจะกล่าวสรุปเข้าใจง่าย ๆ คือ รู้จักฟังตนเอง และทำตัวให้เป็นที่พักพิงของผู้อื่น

หลักเบื้องต้นสำหรับการศึกษาเล่าเรียน ต้องทำตนให้เป็นพหูสูตในด้านนั้น จะศึกษาเล่าเรียนอะไร ก็ตามต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน ถึงขั้นครอบครองคุณของพหูสูต 5 ประการ (พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช), 2548) คือ

1. ฟังให้มาก (พหูสุตา) คือ เล่าเรียน สดับฟัง รู้เห็น อ่าน สังสมความรู้ในด้านนั้นไว้ให้มากมายกว้างขวาง
2. จำให้ได้ (ธตา) คือ การที่จะเรียนวิชาใด ๆ ก็ตามสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการทรงจำ เนื้อหาความรู้ที่ได้จำเรียน อันเป็นสิ่งสำคัญหลักในการศึกษาเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องจำเนื้อหาสาระไว้ได้แม่นยำ
3. ใช้ให้คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) คือ ต้องทบทวนอยู่เสมอสม่ำเสมอจนคล่องปาก หรือใช้พูดอยู่เสมอ จนแคล่วคล่องจัดเจน เมื่อเวลาใครสอบถามหรือขอความรู้ก็สามารถอธิบายชี้แจงแถลงได้

4. ทำให้ขึ้นใจ (มนสาอนุเปกขิตา) ผู้ที่เป็นพหูสูตต้องมีความใส่ใจทบทวนนึกคิดจนขึ้นใจ เวลานึกถึงครั้งใดก็จำเนื้อความที่จำเรียนผ่านมาแล้วได้ถึงจะผ่านไปนาน

5. ขบได้ด้วยทฤษฎี (ทัญญูยา สุปญฺญิวาทา) ผู้ที่เป็นพหูสูตต้องรู้ที่ไปที่มาของเนื้อหาสาระ ที่เรียนว่ามาจากตรงไหน ส่วนไหน บทไหน และเข้าใจความหมาย ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องของเนื้อความและรายละเอียดต่าง ๆ ทั้งภายในเรื่องนั้น ๆ ว่ามีความเกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น ๆ อย่างไร

กล่าวโดยสรุปก็คือ การเป็นพหูสูตที่ดีต้องมีคุณสมบัติที่กล่าวมาข้างต้น คือ ฟังให้มาก จำให้ได้ ไซ้ให้คล่อง ท่องให้ขึ้นใจ สุดท้ายคือวิเคราะห์ให้เป็น เมื่อเข้าใจองค์ของผู้ที่จะรับการถ่ายทอดความรู้แล้วสิ่งที่ขาดไม่ได้คือต้องรู้จักคบหาบัณฑิตคือท่านผู้รู้แล้วตั้งใจฟังคำแนะนำสั่งสอน มีการแสวงหาความรู้ รู้จักค้นคว้าจากตำราทบทวนสม่ำเสมอ ให้เข้าถึงความรู้ที่จริงแท้ ได้รู้เห็นสิ่งใด หรือได้อ่านได้ฟังสิ่งใด ก็ให้รู้จักคิดพิจารณา โดยแยกแยะให้เห็นเหตุผลว่านั่นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น และมีข้อดี ข้อเสีย มีคุณและโทษอย่างไร เรานำสิ่งที่ได้เล่าเรียนรับฟังและตรึงตรองเห็นชัดแล้ว ไปใช้หรือปฏิบัติหรือลงมือทำ ให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมายจึงชื่อเป็นพหูสูตที่ดีเหมาะแก่การเป็นรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ ตลอดจนสรรพวิชาการต่าง ๆ

หน้าที่ครุที่มีต่อศิษย์ และหน้าที่ลูกศิษย์ที่มีต่อครู ตามหลักทศ 6

ทศ 6 คือ บุคคลประเภทต่าง ๆ มีทั้งหมด 6 ส่วน ซึ่งอยู่รอบตัวเรา และเป็นส่วนหนึ่งในสังคม เรื่องทศ 6 เป็นธรรมเทศนาในพระไตรปิฎก ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรที่ชื่อว่า **สิงคาลกสูตร** ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงวิธีการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ทั้งในทางโลกและทางธรรม โดยให้ความสำคัญกับบุคคลต่าง ๆ ที่เปรียบเสมือนทศทั้ง 6 รอบตัวของเรา ในที่นี้จะยกมาเฉพาะ ทักขินทศ หรือทศเบื้องขวา ซึ่งได้แก่ ครู อาจารย์ ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในการประสาทวิชาความรู้ อบรมสั่งสอน ให้เรามีความสามารถในการประกอบอาชีพ ต้องยกย่องท่านเป็นผู้แก่การกราบไหว้ ควรศึกษาความรู้จากท่านด้วยความเคารพ ระลึกคุณ เยี่ยมเยียนตามเหมาะสม และมีความสำคัญแก่ศิษย์เป็นอย่างมากในด้านการถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

หน้าที่ครุต่อศิษย์ ครูบาอาจารย์เป็นบุคคลสำคัญกับชีวิต ของเราอีกท่านหนึ่ง เพราะท่านสอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการ รักษาเนื้อรักษาตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสอนให้รู้จักการทำมาหากิน ตลอดจนการป้องกันจากสิ่งที่ไม่ดีงานอันขัดต่อศีลธรรม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแก่ศิษย์ สิ่งที่ครูอาจารย์ควรปฏิบัติต่อศิษย์ คือ

1. แนะนำ สั่งสอนศิษย์ให้ตั้งอยู่บนคุณงามความดี ให้มีศีลธรรม ผูกอบรมให้เป็นคนดี
2. สอนสรรพวิชาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
3. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง

4. ส่งเสริมยกย่องความดีงามความดีและความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏแก่เพื่อนฝูง
 5. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ หรือเกาะป้องกันการจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามที่จะมาทำลายศิษย์ คือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้ชีวิตเรียบง่ายได้จริงและรู้จักดำรงตนด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ มีความสุขความเจริญ

หน้าที่ศิษย์ต่อครูบาอาจารย์ คือ ผู้จุดประทีปปัญญาให้แก่ศิษย์ ในด้านความสัมพันธ์กับครูอาจารย์ สิ่งที่ศิษย์ควรปฏิบัติต่อครูอาจารย์ คือ

1. ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ
2. เข้าไปหา เพื่อบำรุง รับใช้ ปรีक्षा ชักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น
3. ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา
4. ประนินบัติ ช่วยบริการ
5. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ

ดังนั้นผู้ปฏิบัติดังกล่าวนี้ชื่อว่า ปกปกรักษาทั่วทุกทิศให้เป็นแดนเกษมสุขปลอดภัย ไม่ว่าเราจะอยู่ตรงไหนก็เป็นที่พักที่พอใจในที่ตรงนั้น เพราะความกตัญญูทศทิศที่มีต่อกันและกันระหว่างครูบาอาจารย์กับลูกศิษย์ เพราะครูคือผู้อบรมสั่งสอนแนะนำ ให้การศึกษาเรื่องอาจาระ คือ ความประพฤติที่ดีงาม จรรยา มารยาท ตลอดจนดูแลเรื่องสารทุกข์ และความป็นอยู่ มีหน้าที่เหมือนพี่เลี้ยง และแต่ละคำมีความหมายมุ่งเน้นไปในทางการฝึกฝนอบรมศิษย์ให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี มีศีลธรรม เว้นห่างไกลจากความชั่วทั้งสิ้น

ครูในยุคจากผู้ให้ความรู้ เป็นผู้กระตุ้นการเรียนรู้

เมื่อโลกปรับเปลี่ยนไว บทบาทจึงเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน เทคโนโลยีได้ถูกพัฒนาไปอย่างรวดเร็วทั้งสะดวกมากขึ้น เข้าถึงง่ายมากขึ้น และมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ซึ่งถูกนำไปปรับใช้ตามสาขาอาชีพต่าง ๆ ประเด็นที่สำคัญของการศึกษาคือเมื่อช่องทางการเรียนรู้มีอยู่อย่างหลากหลาย ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็ว และง่ายกว่ายุคก่อน ๆ แต่ในขณะเดียวกันผู้เรียนส่วนใหญ่ยังคงเรียนรู้จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโรงเรียนแบบเดิมหรือเพียงรูปแบบเดียว ซึ่งปัญหาอาจมีหลายปัจจัย สิ่งสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจให้พวกเขาสนใจ และใช้เทคโนโลยีที่ดีมากขึ้นในการพัฒนาได้ด้วยตนเอง

เมื่อนวัตกรรมและ เทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและ รวดเร็วเพื่อความสะดวกสบายและ การเข้าถึงข้อมูลที่มาภายในเวลาอันสั้น เมื่อมองย้อนกลับไปในช่วงศตวรรษที่ 15 เทคโนโลยีเริ่มพัฒนาจากนวัตกรรมชิ้นเล็ก ๆ โดยที่ในวันนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่นำหน้าเทคโนโลยี จนทุกอย่างถูกพัฒนาจนถึงในยุคปัจจุบันที่อาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีก้าวหน้ากว่ากระบวนการเรียนการสอน ซึ่งในบริบทของประเทศไทย เทคโนโลยีมักถูกนำมาใช้เพียงเพื่อส่งเสริมความสะดวกสบาย แต่รู้หรือไม่ว่าเราสามารถนำสิ่งเหล่านั้นเพื่อพัฒนากระบวนการ

เรียนรู้และ รูปแบบการสอนให้สอดคล้องกับนวัตกรรมการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งได้นำเทคโนโลยีมาช่วยอำนวยความสะดวกในการสร้างสื่อการสอนให้มีประสิทธิภาพขึ้น

นวัตกรรมเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาไปอย่างมาก การที่ครูผู้สอนนำนวัตกรรมเหล่านั้นมาปรับประยุกต์ใช้ในวงการการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ดีทั้งสำหรับผู้สอนเอง และผู้เรียน ทำให้เกิดตามเรียนรู้ที่ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย รวมทั้งในเรื่องของการเรียนรู้ที่เป็นรูปแบบมีติวรอบข้าง โดยการนำเอานวัตกรรมหรือโปรแกรมที่จะอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็น โปรแกรม VR, AR หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ หรือ AI ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้และ การนำไปประยุกต์ใช้ทั้งต่อผู้เรียน ผู้สอน โดยมีบทบาทในการออกแบบการสอนทั้ง 3 ด้าน (สุรเชษฐ์ ตรีภักโขติ, 2563) ได้แก่

1. การสร้างเนื้อหาหรือการออกแบบเนื้อหา (Design of Content) โดยคำนึงถึงเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน และมุ่งเน้นไปทางด้านสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และเนื้อหาที่มีการอัปเดตอยู่ตลอดเวลา ควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ยืดยาว มีความเหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน ไม่ยากหรือง่ายจนเกินไป จนทำให้ผู้เรียนเกิดความตึงเครียด และควรเพิ่มทางเลือก หรือช่องทางเพื่อให้ผู้เรียนในการสอบถาม ในการแสดงความคิดเห็นได้ ตลอดถึงการออกแบบเนื้อหาการเรียนรู้นี้ไม่ควรมีแค่ตัวอักษรอย่างเดียวแบบเดียว แต่ควรมีรูปภาพหรือสื่อที่จะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากขึ้น

2. การออกแบบกิจกรรมทางการเรียน (Design of Activities)

ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ นั้น สามารถออกแบบแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ พฤติกรรมทางการเรียน (Behaviorist Learning) กับ การสร้างสรรค์ทางการเรียน (Constructivist Learning) เป็นต้น

- 2.1 พฤติกรรมทางการเรียน (Behaviorist Learning) คือ พฤติกรรมความสนใจในเนื้อหา การแสดงออกของผู้เรียน หรือลักษณะของผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงออกให้เห็นต่อกิจกรรมหรือเนื้อหา ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมทางการเรียนในรูปแบบนี้จะต้องคำนึงถึงช่วงอายุของผู้เรียนตลอดถึงคำนึงถึงสิ่งที่จะเป็นมิตรต่อผู้เรียนในแต่ละช่วงอายุ

- 2.2 การออกแบบการเรียนรู้สร้างสรรค์ (Constructivist learning) การออกแบบกิจกรรมในการเรียนรู้ควรเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ มีการกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดรูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวมมากขึ้น นอกจากนี้ในการออกแบบกิจกรรมควรเน้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ผ่านการเชื่อมโยงเนื้อหาใหม่ ๆ เข้ากับประสบการณ์ในชีวิต หรือสถานการณ์รอบตัวของแต่ละคน

3. การออกแบบกระบวนการสื่อสาร

- 3.1 การออกแบบกระบวนการสื่อสาร เป็นสิ่งสำคัญของการออกแบบการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคดิจิทัล มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียน

การสอน ดังนั้นภาษาเขียนอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของการสื่อสารในปัจจุบัน การทำการสอนที่ต้องอาศัยการตอบโต้กันผ่านทางหน้าจอ และมีแนวโน้มจะการใช้การสื่อสารผ่านรูปภาพมากขึ้น รวมทั้งซึ่งผู้สอนจะต้องใช้เครื่องมือที่มีอยู่ เพื่อออกแบบเนื้อหาและกระบวนการสื่อสารในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและ สามารถต่อยอดความคิดได้

3.2 มีระบบการจัดการเก็บรวบรวมสารสนเทศทั้งในรูปแบบของภาพและเสียง และคัดเลือกทรัพยากรที่มีและนำมาใช้อย่างเหมาะสมโดยจะส่งผลให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจ น่าติดตามไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย

สรุปก็คือเมื่อองค์ประกอบของการสร้างรูปแบบของการสอนครบถ้วน สิ่งที่เราไม่ได้เลยสำหรับครูผู้สอน คือความสามารถในการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ การออกแบบการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อนำมาปรับเปลี่ยน และปรับใช้กับการสอนได้อย่างต่อเนื่อง พยายามมองหาวิธีถ่ายทอด และเสริมทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ และคุ้มค่าต่อเวลามากขึ้น

ครูในยุคศตวรรษที่ 21

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้านซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องเผชิญกับสถานะการแข่งขันสูงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาและส่งเสริมสมรรถนะของประชากรในประเทศของตนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ โดยมีเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากร คือ การศึกษา เมื่อประชากรได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพจะทำให้เกิดคนไทยที่มีศักยภาพและการสร้างสังคมที่รุ่งเรืองให้แก่ประเทศไทยบุคคลสำคัญที่จะเป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน คือ ครู (Teacher) (รุจิรา สุขใจ, 2564)

ดังนั้นในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) กำหนดให้มีแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้แบบพลิกโฉมเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทครู ให้เป็น ครูในยุคศตวรรษที่ 21 จากการเป็นผู้บอกความรู้ ผู้สั่งสอน เป็นผู้จัดการเรียนรู้และออกแบบการเรียนรู้ เป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิดและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างชาญฉลาดพอกับสิ่งที่จะเกิดในอนาคต ซึ่งบทบาทสำคัญของครูต่อการจัดการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 มีดังนี้

1. สอนให้น้อยลง เรียนรู้ให้มากขึ้น (Teach less Learn More) ส่งผลให้ครูต้องความรู้และสั่งสมประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีการสอนที่หลากหลายเปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง หรือศึกษาจากสภาพจริงเป้าหมายของการเรียนรู้เปลี่ยนจากเรียนเพื่อรู้ เป็นเพื่อทักษะ ดังนั้นรูปแบบการสอนจึงเป็นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของผู้เรียน

2. ครูเป็นครูฝึก (Coach) ครูต้องเรียนรู้หลากหลายศาสตร์และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการดำรงชีวิต และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เรียน

3. สอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ให้ทำงานร่วมกันเพื่อขยายความรู้ของตนเองให้ออกไปได้มากที่สุด ซึ่งจะเกิดความรับผิดชอบร่วมกันและเกิดบรรยากาศการเรียนรู้แบบใหม่เป็นการร่วมมือ (Collaborative) มิใช่มุ่งการแข่งขัน (Competitive) เพื่อให้เกิดผู้ชนะและผู้แพ้ แต่เรียนรู้ที่จะร่วมมือเพื่อขยายความสามารถและนำไปสู่ทักษะการเรียนรู้พร้อม ๆ กัน

4. ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Student-directed Learning) ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนตั้งแต่เริ่มต้นคือ วิเคราะห์ตนเองว่าสนใจหรือถนัดในเรื่องใด ต้องการเรียนรู้ด้วยวิธีไหน ต้องการได้รับการประเมินแบบไหน และมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนต่าง ๆ เพียงใด โดยครูควรส่งเสริมจุดเด่นและพัฒนาจุดด้อยของผู้เรียน รวมทั้งการทำข้อตกลงในชั้นเรียนระหว่างครูกับผู้เรียนเพื่อสร้างความมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน

5. จัดการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ หรือทำกิจกรรมด้วยตนเอง เรียกว่า การสอนโดยเน้นการใช้กิจกรรม (Activity base approach) ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการทำงานจริง โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและความช่วยเหลือแก่ผู้เรียนซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ทักษะต่าง ๆ ตั้งแต่ ทักษะการตั้งประเด็นปัญหา ทักษะการค้นคว้า และสืบค้นข้อมูล ทักษะการลงมือปฏิบัติ ทักษะการสรุปผล และได้ฝึกทักษะการนำเสนอผลงาน และทักษะการประเมินความก้าวหน้าของงานหรือกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นการฝึกการทำงานเป็นกลุ่มของผู้เรียนได้อีกด้วย

6. ครูประเมินผู้เรียนจากผลการพัฒนา (Teacher Evaluation) ปัจจุบันรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ควรต้องปรับเปลี่ยนจากการการสอบและตัดสินด้วยผลคะแนน เป็นการประเมินความก้าวหน้ามุ่งนำผลมาแสดงให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเอง ทราบความก้าวหน้าของตนเอง เป็นการเสริมแรงเชิงบวกให้กับผู้เรียนเกิดแรงบันดาลใจให้พัฒนาด้านการเรียนรู้ให้มากกว่าเดิม โดยครูต้องมีความเชื่อว่า “ผู้เรียนสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าได้ตลอดเวลา” ดังนั้นครูต้องเรียนรู้เพื่อให้มีความสามารถในการวัดและประเมินผลที่ต้องมีความละเอียดรอบคอบ มีความยุติธรรม ชัยันและอดทนต่อภาระงานของครูในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

7. ร่วมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) ครูต้องมีร่วมมือระหว่างเพื่อนครูในโรงเรียน บุคลากรทางการศึกษา และผู้บริหาร โดยการจัดให้มีชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อได้มีโอกาสพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนปัญหาและประสบการณ์ นำไปสู่วิเคราะห์วางแผนและออกแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดวัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งเน้นความร่วมมือ (Collaboration skills) และการเรียนรู้แบบเป็นทีม (Team learning) บทบาทของครูในการเป็นผู้อำนวยการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จะชัดเจนขึ้น และส่งผลต่อห้องเรียนอย่างเป็นระบบ

จากบทบาทของครู อาจารย์ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้อาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่ต้องเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ ปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ที่ก้าวหน้าโลกเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีที่สุดกับผู้เรียน

สรุป

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องเผชิญกับสถานะการแข่งขันสูงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาและส่งเสริมสมรรถนะของประชากรในประเทศของตนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ โดยมีเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากร คือ การศึกษา เมื่อประชากรได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพจะทำให้เกิดคนไทยที่มีศักยภาพและการสร้างสังคมที่รุ่งเรืองให้แก่ประเทศไทยบุคคลสำคัญที่จะเป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน คือ ครู (Teacher) ครูจึงเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ และก้าวหน้าโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาครูศตวรรษที่ 21 จากการเป็นผู้บอกความรู้ ผู้สั่งสอน เป็นผู้จัดการเรียนรู้และออกแบบการเรียนรู้ เป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิดและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างชาญฉลาดพอกับสิ่งที่จะเกิดในอนาคต ซึ่งบทบาทสำคัญของครูต่อการจัดการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ครูผู้เติมเต็มด้วยจิตวิญญาณความเป็นครูที่มุ่งมั่นจะพัฒนาลูกศิษย์ให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และ ครูในฐานะบุพการีของศิษย์ มีหน้าที่อบรมสั่งสอนในทางที่ถูกที่ควร ป้องกันห้ามปรามลูกศิษย์ให้ห่างไกลสิ่งที่ชั่ว มอบวิชาความรู้ให้โดยไม่ปิดบัง เพื่อให้ลูกศิษย์ไปสู่ความสำเร็จเหมือนบรมครูของโลก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนทั้งเทวดาและมนุษย์เพื่อให้พ้นจากอบาย หรือชี้แนวทางแห่งบรมสุข คือ พระนิพพาน เพราะฉะนั้นครูจึงมีความสำคัญต่อศิษย์เป็นอย่างมาก เพราะครูเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญในการอบรมให้ความรู้แก่ศิษย์ และครูเป็นกลไกหลักในพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้แก่ประเทศชาติ คุณลักษณะความเป็นครูที่สะท้อนการเป็นผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีเป็นคนมีคุณธรรม เป็นคนเก่ง และมีความสุข ครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูมักจะมีความเป็นมิตร ดูแลเอาใจใส่ เข้าใจ และยอมรับและอดทนต่อนักเรียนของตน

เอกสารอ้างอิง

- กัลยาณี พรหมทอง. (2563). บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครู. เรียกใช้เมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://bit.ly/3R82RoI>
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2549). พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

- ประเวศ วะสี. (2545). การพัฒนามนุษย์แนวใหม่เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- เปลื้อง ณ นคร. (2564). พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย. เรียกใช้เมื่อ 1 กรกฎาคม 2565 จาก <https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang>
- พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช). (2548). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก.
- พุทธทาสภิกขุ. (2527). ความหมายของคุณครู. เรียกใช้เมื่อ 8 สิงหาคม 2565 จาก <https://teachermaykricy047.wordpress.com/2012/08/25/teacher/>
- รังสรรค์ แสงสุข. (2550). ความหมายของคุณครู. เรียกใช้เมื่อ 15 สิงหาคม 2564 จาก http://tn-suriya.blogspot.com/p/1_14.html
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- รุจิรา สุขใจ. (2564). บทบาทครูในยุคศตวรรษที่ 21. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2565 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/690721>
- สุรเชษฐ์ ตรรกโชติ. (2563). ความเป็นครูในยุคดิจิทัล. เรียกใช้เมื่อ 15 มีนาคม 2565 จาก <https://www.educathai.com/knowledge/articles/413>